ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України

Трикоз Сніжани Валеріївни

на дисертаційну роботу Войтюк Ірини Вікторівни «Корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність теми дослідження

Висвітлюючи актуальність дисертаційного дослідження «Корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності», необхідно відзначити її багатоаспектність.

По-перше, розкриваючи означену тему в рамках концепції Л.С. Виготського про єдність інтелекту та афекту у дітей з інтелектуальними порушеннями, необхідно враховувати складний характер взаємовідношень цих складових психіки. З одного боку, інтелектуальні порушення розглядаються як фактор виникнення специфічних життєвих труднощів і обумовлених ними негативних психоемоційних станів та поведінкових проявів. За цих обставин у суспільстві стрімко зростає запит на психолого-педагогічні дослідження, зорієнтовані на особистість дитини з порушеннями інтелектуального розвитку, передусім на її мислення та поведінку, що забезпечує формування життєвої компетентності, сприяє успішній адаптації в мікро- і макросоціумі. З іншого боку, специфічний розвиток мислення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є значущою детермінантою, яка негативно впливає на загальний психічний розвиток дітей та обумовлює їхню резистентність до корекційного впливу. Якщо особливості та недоліки мислення в структурі психологічної характеристики дітей з порушеннями інтелектуального розвитку наразі вивчені достатньо глибоко, то, зважаючи на очевидну актуальність, проблема формування і корекції мислення таких дітей засобами продуктивної діяльності залишається малорозробленою.

По-друге, актуальність роботи зумовлена тим, що вона націлена не лише на з'ясування недоліків та аргументацію їх обумовленості, що є характерним для багатьох досліджень з проблем вивчення мислення осіб з інтелектуальними порушеннями, але й на пошук спеціальних, адекватних структурі дефекту умов навчання і виховання. Це, безумовно, визначає високу ефективність репрезентованого дослідження, присвяченого корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності.

По-третє, аргументом для визнання актуальності теми дослідження є те, що його результати, а саме розроблений програмно-методичний комплекс корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку засобами нетрадиційної зображувальної діяльності може бути використаний в практиці роботи спеціальних дошкільних закладів, а також дошкільних закладів з інклюзивною формою навчання, що наразі є своєчасним внеском у зміст освіти дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів

Найбільш суттєві наукові результати, особисто одержані здобувачкою, на нашу думку, полягають у наступному:

- систематизовано та класифіковано теоретичні підходи до корекції мислення у дитячому віці;
- створено діагностичний інструментарій, спрямований на визначення стану сформованості мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями з врахуванням його критеріїв та рівнів;
- розроблено програмно-методичний комплекс корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями;
- уточнено наукові уявлення про зміст та особливості застосування нетрадиційної зображувальної діяльності як засобу корекції розвитку дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями;

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

– забезпечується використанням теоретико-методологічної бази дослідження, що відповідає меті і завданням, специфіці об'єкта і предмета дослідження;
– застосуванням необхідного комплексу методів дослідження (теоретичних, емпіричних, моделювання педагогічних процесів, статистичної обробки результатів, тощо),
– адекватністю структурно-логічної схеми дослідження: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його;
– використанням широкої джерельної бази за темою дисертації і достатнім масивом аналітичних даних (список використаної літератури дорівнює 305 одиницям, зокрема 11 – іноземною мовою);
– коректною кількісною обробкою та якісним аналізом, а також практичним впровадженням дослідницьких результатів;
– достатньою географією та великою кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних.

Високий рівень наукового пошуку дозволив дисертантці ефективно спланувати етапи проведення наукового дослідження, здійснити дослідження у відповідності до поставленої мети, проаналізувати його результати і докладно та послідовно викласти інтерпретацію отриманих даних.

Значну цінність для дослідників та практиків педагогічної освіти мають 15 додатків, які грамотно оформлені і представлені на 100 сторінках дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Робота носить теоретико-експериментальний характер та має класичну структуру: в ній представлено результати теоретичного дослідження проблеми, матеріали констатувального та формувального етапів дослідження. У вступі достатньо обґрунтовані актуальність і стан вивчення проблеми, розкрита наукова новизна та практична значущість дослідження. Чітко сформульований дисертанткою науково-категоріальний апарат (об'єкт, предмет, завдання) забезпечив досягнення мети дослідження – розробити та впровадити теоретично

обґрунтованого та експериментально перевіреного програмно-методичного комплексу для корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності. Наведені данні про експериментальну базу і апробацію результатів, комплекс методів, що були використані в процесі дослідження, дають підставу для висновку про ретельність підготовки і проведення експериментальної роботи.

У першому розділі дисертації «Теоретичний аналіз проблеми корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями» здійснено теоретичний аналіз проблеми та визначено стан її дослідження в загальній та спеціальній педагогіці та психології. Зокрема, уточнено зміст поняття «порушення інтелектуального розвитку (розумова відсталість)», під яким автор розуміє групу патологічних станів, що характеризуються порушенням системної взаємодії між інтелектуальною та афективними сферами пізнавальної діяльності, і виявляється в загальному психічному недорозвитку з домінантним інтелектуальним дефектом та ускладненнями в соціальній адаптації. Дисертанткою з'ясовано, що існує п'ять основних підходів до визначення поняття, що досліджується: медичний, дефектологічний, педагогічний, психологічний та психолого-педагогічний. Важливим є те, що автором проаналізовано особливості мислення і психічних властивостей дитини з порушеннями інтелектуального розвитку і дитини з нормотиповим розвитком та доведено вагоме значення корекційного впливу на розвиток мислення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку на ефективність та успішність їхньої соціалізації. На основі аналітичного огляду літературних даних Іриною Вікторівною з'ясовано, що специфічність мислення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку впливає на усі сфери розвитку дитини, в тому числі на продуктивні види діяльності, мовлення, тощо. Дисертанткою досліджено сучасний погляд на закономірності, принципи, методи і форми корекції мислення і визначено, що корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку – це цілеспрямоване корекційне, диференційоване навчання та виховання з психотерапевтичним ефектом, максимальна стимуляція усіх мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, критичність мислення), культурне зростання дитини в

насиченому повноцінному освітньому середовищі, що може забезпечити успішне входження її в суспільство із залученням до усіх сфер життєдіяльності. Поряд з цим, автором проаналізовано науково-методичне забезпечення у практиці роботи спеціальних дошкільних закладів і з'ясовано відсутність сучасної науково обґрунтованої та практично перевіреної системи роботи з корекції мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності.

Таким чином, автор доводить необхідність розробки методики вивчення стану сформованості мислення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку з подальшим використанням її результатів у процесі організації корекційно-виховної роботи засобами зображувальної діяльності.

Виходячи з визначених теоретичних засад, у другому розділі дисертаційного дослідження описано специфіку емпіричного дослідження стану сформованості мислення у старших дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку. Автором висвітлено результати констатувального етапу дослідження, викладено організацію дослідження, методи та експериментальні методики, подано аналітичний та дослідно-експериментальний матеріал, що характеризує мислення у старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку. Цікавим доробком, на нашу думку, є проведене дисертанткою порівняльне дослідження з дітьми з нормотиповим розвитком, що дозволило визначити специфіку мисленневих операцій старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку.

Різноманітні методи дослідження, такі як опитування дітей та вихователів, спостереження за дітьми під час виконання діагностичних завдань, аналіз занять, створення відповідних експериментальних ситуацій, використання адаптованих до завдань дослідження сучасних методик, а також всебічне вивчення стану сформованості мислення у старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку, що охоплює операційно-діяльнісний, мотиваційно-пізнавальний, емоційно-критичний критерії інтелектуального розвитку дозволяє зробити висновок про скрупульозне ставлення Ірини Вікторівни до проблеми вивчення та вагому за обсягом експериментально-аналітичну роботу. Дослідницею визначено критерії та показники сформованості мислення у дітей з порушеннями інтелектуального

розвитку, та якісно охарактеризовано три рівні сформованості мислення (від достатнього до низького).

Отримані емпіричні дані надали можливість дисертантці визначити основні суперечності між завданнями щодо розвитку мислення старших дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку в процесі зображувальної діяльності і шляхами їх вирішення у сучасній практиці корекційно-виховної роботи спеціальних дошкільних закладів і дошкільних закладів з інклюзивною формою навчання. Представлені у рисунках та таблицях узагальнені дані є новими, викликають науковий інтерес і дають підставу говорити про необхідність проведення корекційно-виховної роботи, спрямованої на розвиток мислення дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку засобами зображувальної діяльності.

На найбільшу практичну значущість та наукову новизну заслуговує третій розділ, у якому висвітлено теоретико-методичні засади розробленого дисертанткою програмно-методичного комплексу корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників, описано систему роботи із застосуванням нетрадиційних технік зображувальної діяльності для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, описано зміст науково-методичної роботи з вихователями і батьками таких дітей та висвітлено результати апробації.

Внаслідок впровадження експериментальної системи корекційно-виховної роботи рівень сформованості операційно-діяльнісного, мотиваційно-пізнавального, емоційно-критичного критеріїв мислення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку експериментальної групи значно підвищився.

Отримані результати формувального експерименту стали підставою для висновку про необхідність використання запропонованого програмно-методичного комплексу корекції мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності у практиці роботи з такими дітьми.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендацій щодо їх можливого використання

Важливим є те, що основні результати дослідження Ірини Вікторівни були використані при створенні програмно-методичного комплексу корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку засобами нетрадиційної зображувальної діяльності. Такі матеріали дослідження, як робота з батьками та вихователями, і, власне, зміст корекційно-виховної роботи із дошкільниками, що розроблений дисертанткою, є актуальними, сучасними та корисними засобами у корекційно-виховній роботі з дітьми, які цього потребують. Розроблений зміст науково-методичної роботи з вихователями спеціальних і інклюзивних дошкільних закладів освіти та з батьками щодо створення єдиного гармонійного корекційного простору закладу дошкільної освіти та сім'ї дитини з порушенням інтелектуального розвитку буде корисним при вдосконалені та розробці нових навчальних і науково-методичних посібників для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку корекційних педагогів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні наукові положення і висновки дисертації представлені у 8 публікаціях автора, з них: 1 стаття в колективній монографії; 2 статті у зарубіжних виданнях; 5 статей у наукових фахових виданнях України. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук і надають авторові право публічного захисту дисертації. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Автореферат дисертації за структурою та змістом відповідає встановленим вимогам МОН України. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Вважаємо за доцільне висловити ряд рекомендацій, що можуть стати предметом конструктивної дискусії й сприяти подальшим дослідницьким пошукам дисертантки.

1) Аналізуючи психолого-педагогічну наукову літературу варто було постійно тримати у фокусі своєї уваги предмет дослідження – програмно-методичний комплекс корекційно-виховної роботи, спрямований на розвиток мислення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадийної зображувальної діяльності, що не передбачає історичного екскурсу та детальних характеристик щодо визначення, ознак і причин розумової відсталості, олігофренії тощо.
2) Перший розділ дисертації є найбільшим за обсягом і містить аналіз переважно зарубіжних досліджень, хоча дослідження мислення дошкільників, в тому числі і з порушеннями розвитку широко представлені в українській психолог-педагогічній науці.
3) На нашу думку, необхідно було конкретизувати категоріальний апарат дослідження та притримуватись обраних визначень, що надало б можливості більш ясного подання результатів наукового пошуку. Проте в тексті дисертації зустрічаються визначення: «нормальні, звичайні і нетипові діти, розумово відсталі, дебільність, сучасна дефектологія, масова школа», що на сьогоднішній день є застарілими і деякі з них образливими (с.42, 47,53, 64).
4) Доцільно було б представити схематично авторський програмно-методичний комплекс корекційно-виховної роботи з розвитку мислення старших дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку засобами нетрадиційної зображувальної діяльності, що надало б можливості простежити структуру, послідовність та результати корекції мислення дітей. Зазначити організаційні моменти проведення даної роботи, що містили б відомості про те, хто саме проводить заняття: спеціальний/корекційний педагог або психолог, послідовність проведення занять (якщо вона має значення), терміни проведення.
5) Вважаємо, що результати дослідження необхідно широко представити в європейському та світовому просторах, зокрема, в науково-практичних заходах та проектній діяльності, що сприятиме збагаченню порівняльно-

педагогічних знань, а також підняттю рейтингу вітчизняних закладів освіти в Європі та у світі.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника

Дисертаційна робота Войтюк Ірина Вікторівна «Корекція мислення дітей старшого дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями засобами нетрадиційної зображувальної діяльності», є завершеним науковим дослідженням, виконаним автором самостійно на актуальну тему.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість а вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати, що вона написана на високому науково-теоретичному рівні, відповідає вимогам МОН України пунктам 9,11,12,13 затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. (зі змінами відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 656 від 18.08.2015 р.), а її автор – Войтюк Ірина Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка.

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу
освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку,
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка Національної
академії педагогічних наук України Трикоз С.В.

ВІДДІЛ КАДРІВ

ПІДПИС Трикоз С.В.
СТВЕРДЖУЮ
ЗАВІДУВАЧ ВІДДІЛОМ КАДРІВ (Кондратенко С.В.)
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України